

E. G. proti Moldavsku, rozsudek ze dne 13. 4. 2021 - K pozitivním závazkům státu při výkonu odsuzujícího rozhodnutí v případě udělené a následně zrušené amnestie pachateli trestného činu v sexuální oblasti

Stěžovatel: E. G.

Žalovaný stát: Moldavsko

Číslo stížnosti: 37882/13

Datum: 13.04.2021

Článek Úmluvy: čl. 3
čl. 8

Rozhodovací formace: Senát

Soud: Evropský soud pro lidská práva

Hesla: amnestie, pozitivní závazky, právo na výkon konečného soudního rozhodnutí, výkon rozsudku Soudu

Český právní řád: § 185 a násl. zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
§ 321, § 366 až 368 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád

Významnost: 1

VÝBĚR ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO SOUDU PRO LIDSKÁ PRÁVA PRO JUSTIČNÍ PRAXI Č. 4/2021

E. G. proti Moldavsku, rozsudek ze dne 13. 4. 2021

K pozitivním závazkům státu při výkonu odsuzujícího rozhodnutí v případě udělené a následně zrušené amnestie pachateli trestného činu v sexuální oblasti

Autorský komentář:

V předkládaném rozhodnutí ESLP dále rozvíjí závazek států vést ve smyslu čl. 2 Úmluvy účinné vyšetřování trestných činů a tuto procesní povinnost vztahuje nejen na vlastní trestní stíhání (vyšetřování), ale též na závazek zajistit účinnost potrestání jejich pachatelů. V této souvislosti zdůrazňuje povinnost příslušných státních orgánů zabezpečit výkon pravomocného odsuzujícího rozsudku bez zbytečného odkladu. Splnění tohoto závazku je zvláště naléhavé, jde-li o závažné zločiny v sexuální oblasti (například trestný čin znásilnění). V těchto případech jsou neodůvodněné prodlevy s výkonem pravomocně uloženého nepodmíněného trestu odnětí svobodu neslučitelné se

závazkem států vyplývajícím z čl. 3 (zákaz mučení, nelidského či ponižujícího zacházení) a z čl. 8 (právo na respektování soukromého a rodinného života).

Vedle toho se ESLP vyjádřil k možnosti udělení milosti či amnestie ve vztahu k závažné násilné trestné činnosti, zejména k trestným činům sexuální povahy. Institut amnestie (milosti) zakotvený ve vnitrostátním právu sám o sobě sice není v rozporu s mezinárodněprávními závazky státu, ale neměl by se vztahovat na závažné trestné činy, zejména násilné povahy či trestné činy v sexuální oblasti. V těchto případech by aplikace amnestie mohla porušovat právo obětí těchto činů zaručené čl. 3 a 8 Úmluvy. V posuzované věci ESLP dále vytkl nekonzistentní rozhodování soudů při uplatňování amnestie ve vztahu k nepodmíněnému trestu odnětí svobody uloženému odsouzenému a jejich liknavost v zajištění jeho výkonu, což vedlo k tomu, že odsouzený z uloženého trestu nic nevykonal.

Ve vztahu k vnitrostátní úpravě lze předně konstatovat, že v zásadě účinným způsobem trestněprávně postihuje trestné činy sexuální povahy v samostatné hlavě III trestního zákoníku (§ 185 až § 193b) a za jejich spáchání stanoví poměrně citelné tresty odnětí svobody. U nejzávažnějších násilných trestných činů v této oblasti kriminality lze například za znásilnění uložit až osmnáctiletý trest odnětí svobody (§ 185 odst. 4), za sexuální nátlak činí horní hranice trestní sazby až šestnáct let (§ 186 odst. 6).

V procesní rovině patří mezi základní zásady trestního řízení zásada rychlosti (§ 2 odst. 4 trestního řádu), podle níž orgány činné v trestním řízení musí trestní věci projednávat urychleně, bez zbytečných průtahů. Promítnutím této zásady ve vztahu k zajištění výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody je zejména povinnost stanovená soudům v ustanovení § 321 odst. 1 trestního řádu, že musí ihned po právní moci odsuzujícího rozsudku nařídit výkon uloženého nepodmíněného trestu odnětí svobody.

Lze tak konstatovat, že stávající právní úprava je v zásadě dostatečným podkladem k zajištění mezinárodněprávního závazku státu, účinně postihovat předmětný druh kriminality.

Kompetence prezidenta republiky udělovat milost a amnestii vyplývají z Ústavy České republiky, z čl. 62 písm. g) Ústavy a čl. 63 písm. j) a k) Ústavy (v tomto případě je však k platnosti rozhodnutí prezidenta republiky nutný spolupodpis předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády).

Rozhodnutí prezidenta republiky o udělení milosti či amnestie realizují soudy postupy upravenými v § 366 až 368 trestního řádu. I v těchto případech uplatňování amnestijního rozhodnutí (rozhodnutí o milosti) musí soudy postupovat s maximálním urychlením, aby se co nejdříve odstranily případné pochybnosti, zda a v jakém rozsahu se na odsouzeného vztahuje rozhodnutí prezidenta republiky, zvláště jde-li o prominutí pravomocně uloženého nepodmíněného trestu odnětí svobody.

V předkládaném rozhodnutí je pak vyzdvížena otázka, zda v konkrétním případě nemůže dojít k porušení výše již citovaných článků Úmluvy, pokud amnestijní rozhodnutí (udělení milosti) by se mělo týkat závažné, násilné trestné činnosti.

(Zpracoval JUDr. Antonín Drašík)

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatelka se v únoru 2008 stala obětí sexuálního napadení, jehož se vůči ní dopustily tři osoby. Za tento trestný čin byli útočníci v roce 2009 pravomocně odsouzeni k trestu odnětí svobody. Po vynesení rozsudku byli dva z nich okamžitě zadrženi a vzati do výkonu trestu. Třetí útočník (V. B.), který byl stále ještě na svobodě, neboť se osobně neúčastnil hlavního líčení, požádal prostřednictvím svého právního zástupce o prominutí trestu na základě rozhodnutí o amnestii z roku 2008. Jeho žádost byla nejprve zamítnuta (stejně jako žádost jednoho z dalších útočníků), odvolací soud však

jeho odvolání vyhověl a rozhodl o amnestii. V následných řízeních poté bylo toto rozhodnutí několikrát zrušeno a o amnestii opakovaně rozhodnuto. V mezidobí byl sice V. B. zadržen, na základě rozhodnutí odvolacího soudu z května 2012 byl nicméně opětovně propuštěn na svobodu, a to i přesto, že toto rozhodnutí bylo v době, kdy k propuštění došlo, již zrušeno. V listopadu 2013 konečně vydaly vnitrostátní orgány rozhodnutí o zamítnutí žádosti o amnestii. Koncem ledna 2014 poté státní zástupce požádal policii o dopadení V. B. – bylo však zjištěno, že ten v listopadu 2013 opustil zemi a odjel na Ukrajinu. I přes mezinárodní zatykač vydaný v roce 2015 se jej nepodařilo vypátrat.

PŘÁVNÍ POSOUZENÍ

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKŮ 3 A 8 ÚMLUVY

29. Stěžovatelka s odvoláním se na čl. 3 a 8 Úmluvy tvrdí, že stát nesplnil své pozitivní závazky účinně vykonat odsuzující rozhodnutí vůči V. B. za trestný čin sexuálního napadení. Konkrétně zpochybňuje rozhodnutí o amnestii a rovněž namítá skutečnost, že v období, během něhož se na něj amnestie nevztahovala, po něm orgány účinně nepátraly. Články, na které se stěžovatelka odvolává, znějí takto:

Článek 3

„Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.“

Článek 8

„1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.“

A. K přijatelnosti

30. Vláda tvrdí, že šestiměsíční lhůta pro podání stížnosti nebyla dodržena. Připomíná, že hlavní námitka stěžovatelky se týká amnestie V. B. udělené pravomocným rozhodnutím odvolacího soudu v Kišiněvě ze dne 22. 5. 2012. Vláda uvádí, že šestiměsíční lhůta by měla běžet od uvedeného data a že mimořádné opravné prostředky podané proti tomuto rozhodnutí by se při výpočtu šestiměsíční lhůty neměly zohledňovat. Proto tvrdí, že stížnost je podána opožděně.

31. Stěžovatelka k tomu nepředložila žádné připomínky.

32. Soud konstatuje, že stížnosti stěžovatelky obsahují dva aspekty. Na jedné straně stěžovatelka zpochybňuje udělení amnestie V. B. a na straně druhé namítá absenci účinných opatření, která by vůči němu vedla k výkonu odsuzujícího rozhodnutí v období, kdy amnestie nebyla v platnosti. Je na Soudu, aby určil, zda je třeba tyto dva aspekty pro účely výpočtu šestiměsíční lhůty podle čl. 35 odst. 1 Úmluvy rozlišovat, či nikoli.

33. V této souvislosti připomíná, že pojem „pokračující situace“ se vztahuje na stav vyplývající z pokračujících činností ze strany státu nebo jeho jménem, jejichž obětí jsou stěžovatelé, a že šestiměsíční lhůta nezačíná běžet, dokud pokračující situace přetrvává (Iordache proti Rumunsku, č. 6817/02, rozsudek ze dne 14. 10. 2008, § 49-50; a Calin a ostatní proti Rumunsku, č. 25057/11 a 2 další, rozsudek ze dne 19. 7. 2016, § 57). Ne všechny pokračující situace jsou však totožné (Mocanu a ostatní proti Rumunsku, č. 10865/09 a 2 další, rozsudek velkého senátu ze dne 17. 9. 2014, § 262). Soud opakuje, že ačkoli existují jasné rozdíly mezi různými porušeními pokračující povahy, stěžovatelé musí v každém případě podat své stížnosti „bez zbytečného odkladu“, jakmile je zřejmé, že neexistuje reálná perspektiva na příznivý výsledek nebo pozitivní vývoj jejich stížností na vnitrostátní úrovni (Sokolov a ostatní proti Srbsku, č. 30859/10 a další, rozhodnutí ze dne 14. 1. 2014, § 31 in fine).

34. V projednávaném případě Soud poznamenává, že hlavní aspekt námitek předložených stěžovatelkou podle čl. 3 a 8 Úmluvy se týká faktické beztrestnosti V. B. za sexuální napadení, kterého se vůči ní dopustil. Soud má za to, že konkrétní pochybení, která stěžovatelka v souvislosti těmito stížnostmi namítá, tj. údajné nezákonné použití amnestie a údajná nečinnost vnitrostátních orgánů při pátrání po V. B., spolu neoddělitelně souvisejí. Z tohoto důvodu se Soud domnívá, že s ohledem na okolnosti projednávaného případu se pro účely použití pravidla šesti měsíců musí celková doba týkající se nevykonání trestu uloženého V. B. posuzovat jako celek.

35. Soud se nakonec domnívá, že všechna pochybení moldavských orgánů, která stěžovatelka namítá, představují pokračující situaci (srov., pokud jde o nevykonávání rozsudků vydaných správními soudci, Hornsby proti Řecku, rozsudek ze dne 19. 3. 1997, § 35; a Sabin Popescu proti Rumunsku, č. 48102/99, rozsudek ze dne 2. 3. 2004, § 51). Dále poznamenává, že z předložených důkazů nevyplývá, že by vyhlídky moldavských orgánů na výkon trestu V. B. byly nereálné. Námitku vlády je proto třeba zamítnout.

36. Vzhledem k tomu, že tyto stížnosti nejsou zjevně neopodstatněné ani nepřijatelné z jiného důvodu podle čl. 35 Úmluvy, Soud je prohlašuje za přijatelné.

B. K věci samé

37. Stěžovatelka tvrdí, že nevykonání odsuzujícího rozhodnutí vůči V. B. způsobilo, že ochrana, kterou měla zaručit trestněprávní represe vůči útokům sexuální povahy, byla iluzorní, což podle ní vedlo k porušení čl. 3 a 8 odst. 1 Úmluvy. Namítá nezákonnost použití amnestie ve vztahu k V. B. a nekonzistentnost vnitrostátních soudů při aplikaci ustanovení zákona o amnestii z roku 2008. Rovněž namítá, že vnitrostátní orgány po zrušení amnestie nevykonaly odsuzující rozhodnutí.

38. Vláda poznamenává, že státní orgány nemohly V. B. zakázat, aby požádal o amnestii. V každém případě však tvrdí, že při posuzování, zda stát splnil své pozitivní závazky podle čl. 3 a 8 Úmluvy, by se mělo zohlednit následné zrušení amnestie. Dále tvrdí, že pozitivní závazky v případech násilí mezi jednotlivci jsou závazky týkající se prostředků, nikoliv výsledku, a proto výkon trestu V. B. nespadá do oblasti pozitivních závazků státu. Vláda mimoto uvádí, že vnitrostátní orgány pokračují ve svém úsilí o nalezení a zatčení V. B.

39. Soud úvodem připomíná, že znásilnění a závažné útoky sexuální povahy představují zacházení spadající do působnosti čl. 3 Úmluvy, které se rovněž týká základních hodnot a podstatných aspektů „soukromého života“ ve smyslu čl. 8 Úmluvy (viz Y proti Bulharsku, č. 41990/18, rozsudek ze dne 20. 2. 2020, § 63-64 a tam citované případy). V souladu s uvedenou judikaturou se domnívá, že stížnosti stěžovatelky lze posuzovat společně podle čl. 3 a 8 Úmluvy (ibid., § 65). Soud dále odkazuje na obecné zásady platné v této oblasti uvedené ve věci M. C. proti Bulharsku (č. 39272/98, rozsudek ze dne 4. 12. 2004, § 149-152). Zejména připomíná, že státy mají pozitivní závazek vyplývající z čl. 3 a 8 Úmluvy, aby přijaly trestněprávní úpravu, která účinně trestá znásilnění, a aby uvedenou úpravu uplatňovaly v praxi prostřednictvím účinného vyšetřování a stíhání (viz výše M. C., § 153; a B. V. proti Belgii, č. 61030/08, rozsudek ze dne 2. 5. 2017, § 55). Tento pozitivní závazek rovněž vyžaduje účinné potrestání a trestní stíhání všech sexuálních aktů prováděných bez souhlasu (M. G. C. proti Rumunsku, č. 61495/11, rozsudek ze dne 15. 3. 2016, § 59; a Z proti Bulharsku, č. 39257/17, rozsudek ze dne 28. 5. 2020, § 67).

40. Požadavek na přiměřenou rychlost a náležitou péči je v tomto kontextu implicitně obsažen. Rychlá reakce orgánů je podstatná pro zachování důvěry veřejnosti v respektování zásady zákonnosti a pro zamezení jakéhokoli zdání spoluúčasti nebo tolerance s protiprávním jednáním (viz výše B. V., § 58 a v něm citovaná rozhodnutí).

41. Soud rovněž připomíná svá rozhodnutí v souvislosti s čl. 2 Úmluvy, podle kterých požadavek, aby orgány provedly účinné trestní vyšetřování, může být vykládán také způsobem, který ukládá státům povinnost vykonat pravomocný odsuzující rozsudek bez zbytečného odkladu. Výkon odsuzujícího rozsudku v kontextu práva na život je totiž třeba považovat za nedílnou součást procesní povinnosti státu podle tohoto ustanovení (Kitanovska Stanojkovic a ostatní proti Bývalé jugoslávské republice Makedonie, č. 2319/14, rozsudek ze dne 13. 10. 2016, § 32; Akeliene proti Litvě, č. 54917/13, rozsudek ze dne 16. 10. 2018, § 85; a Makuchyan a Minasyan proti Ázerbájdžánu a Maďarsku, č. 17247/13, rozsudek ze dne 26. 5. 2020, § 50). Soud se domnívá, že stejný přístup by měl být uplatněn i v tomto případě a že výkon odsuzujícího rozsudku za sexuální zneužívání je nedílnou součástí pozitivního závazku států podle čl. 3 a 8 Úmluvy.

42. Soud ve vztahu k okolnostem projednávaného případu poznamenává, že V. B. byl za sexuální napadení stěžovatelky odsouzen k trestu odnětí svobody v délce pěti let. Podotýká, že rozsudek nabyl právní moci dne 2. 12. 2009, ale do dnešního dne nebyl vykonán.

43. Soud dále uvádí, že i navzdory tomu, že V. B. byl orgány hledán a nevykonal ani jeden den svého trestu, pravomocným rozhodnutím ze dne 22. 5. 2012 mu byla udělena amnestie. V této souvislosti Soud připomíná své předcházející rozhodnutí, podle kterého by se amnestie a milost neměla tolerovat v případech mučení nebo špatného zacházení ze strany státních orgánů (viz například výše uvedený Mocanu a ostatní, § 326). Soud připomíná, že tato zásada se vztahuje i na násilné činy uskutečněné soukromými osobami (Pulfer proti Albánii, č. 31959/13, rozsudek ze dne 20. 11. 2018, § 83; k beztrestnosti v důsledku zásahu do promlčení viz také Ibrahim Demirtas proti Turecku, č. 25018/10, rozsudek ze dne 28. 10. 2014, § 35 a v něm citovaná rozhodnutí). S ohledem na uvedené připomíná, že amnestie a milosti jsou v zásadě otázkou vnitrostátního práva členských států a v zásadě nejsou v rozporu s mezinárodním právem s výjimkou případů, kdy se týkají činů, které představují závažné porušení základních lidských práv (Makuchyan a Minasyan, viz výše, § 160; viz také Margaš proti Chorvatsku, č. 4455/10, rozsudek velkého senátu ze dne 27. 5. 2014, § 139). Soud má za to, že sexuální napadení, jehož byla stěžovatelka obětí, představovalo závažný zásah do jejího práva na tělesnou a morální integritu a že s použitím výše uvedené judikatury může být udělení amnestie jednomu z pachatelů tohoto útoku s ohledem na konkrétní okolnosti případu v rozporu se závazky, které pro žalovaný stát vyplývají z čl. 3 a 8 Úmluvy.

44. Soud dále poznamenává, že v projednávané věci nemá odvolací soud v Kišiněvě při aplikaci zákona o amnestii z roku 2008 jednotnou praxi. Zejména podotýká, že v případě R. G., který byl v obdobné situaci jako V. B. a část trestu již vykonal, bylo použití amnestie zamítnuto (...). Soud se proto domnívá, že soudci odvolacího soudu v případě V. B. využili své diskreční pravomoci k tomu, aby marginalizovali následky mimořádně závažného protiprávního jednání, a nikoli aby ukázali, že takové jednání nelze v žádném případě tolerovat (srov. Atesoglu proti Turecku, č. 53645/10, rozsudek ze dne 20. 1. 2015, § 28 in fine a v něm citovaná rozhodnutí).

45. Soud si je vědom toho, že udělení amnestie V. B. bylo nakonec zrušeno. Vzhledem k tomu se domnívá, že výhody plynoucí z amnestie, které V. B. po celkovou dobu přibližně jednoho roku využíval, jsou s ohledem na výše uvedené v rozporu s procesními požadavky čl. 3 a 8 Úmluvy. Uvedená situace o to více umožnila V. B. opustit Moldavsko těsně před přijetím posledního rozhodnutí o zrušení amnestie (...).

46. Soudu zbývá posoudit, zda opatření přijatá orgány k výkonu trestu V. B. mimo období platnosti amnestie, byla dostatečná.

47. V tomto ohledu zaprvé uvádí, že státní orgány zřejmě nevzaly v úvahu první zrušení amnestie V. B., k němuž došlo pravomocným rozhodnutím ze dne 29. 6. 2012. V. B. byl skutečně zatčen dne 22. 10. 2012 (...), ale ještě téhož dne byl propuštěn na základě rozhodnutí ze dne 22. 5. 2012, které již

bylo zrušeno a které v té době již pozbylo právní moci. Soud to považuje přinejlepším za nedostatek koordinace mezi různými státními orgány, který vedl k propuštění V. B. bez platného právního základu.

48. Soud dále poznamenává, že poslední rozhodnutí o zrušení udělení amnestie ze dne 18. 11. 2013 bylo předáno orgánu příslušnému k pátrání po V. B. více než dva měsíce po jeho přijetí (...). V tomto ohledu bere na vědomí názor státního zástupce, že toto prodlení bylo v rozporu s vnitrostátními předpisy (...). Ačkoli bylo následně zjištěno, že V. B. opustil zemi před 18. 11. 2013, Soud se domnívá, že toto zpoždění nutně posunulo datum, kdy orgány vyhlásily pátrání v rámci Společenství nezávislých států (...). Dále uvádí, že mezinárodní pátrání bylo vyhlášeno až v roce 2015 (...) a že ve spise se nenachází žádné vysvětlení tohoto zpoždění. Domnívá se, že tato prodlení nejsou v souladu s výše uvedeným požadavkem přiměřené rychlosti a péče (viz a contrario výše uvedený rozsudek Akeliene, § 91-93).

49. Vzhledem k výše uvedenému se Soud domnívá, že opatření, která stát přijal k výkonu trestu V. B., nebyla z hlediska jeho povinnosti vykonávat trestní rozsudky proti pachatelům sexuálního napadení dostatečná.

50. V důsledku toho Soud uzavírá, že udělení amnestie V. B. a nevykonání trestu ze strany státních orgánů nebylo v souladu s pozitivními závazky žalovaného státu podle čl. 3 a 8 Úmluvy.

51. K porušení uvedených ustanovení Úmluvy proto došlo.

K POUŽITÍ ČLÁNKU 41 ÚMLUVY

(...)

VÝROK

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD JEDNOMYSLNĚ:

1. Prohlašuje stížnosti podle čl. 3 a 8 Úmluvy za přijatelné;
2. Rozhoduje, že došlo k porušení čl. 3 a 8 Úmluvy;
3. Rozhoduje, a) že žalovaný stát má stěžovatelce zaplatit ve lhůtě tří měsíců ode dne, kdy rozsudek podle čl. 44 odst. 2 Úmluvy nabude právní moci, následující částky (...):
 - i. 10 000 eur (...) jako náhradu nemajetkové újmy;
 - ii. 1 820 eur (...) jako náhradu nákladů řízení;

(...)

Zamítá v ostatním návrh na přiznání spravedlivého zadostiučinění.

(Zpracoval Mgr. Ladislav Kováč, LL.M.)